

А. М. МУХОВЕЦЬКИЙ **КУЛЬТУРА МОВИ В НДР**

У Німецькій Демократичній Республіці культурі мови приділяється велика увага. Адже підвищення загальної культури трудящих, всебічний розвиток особистості, активна участь всього населення в суспільному та господарчому житті неможливі без належного рівня мовної культури. Культура мови розглядається в НДР як справа загальносуспільної ваги. Відповідна робота здійснюється, насамперед, загальноосвітньою школою, а також іншими закладами народної освіти.

Велика дослідницька робота в галузі культури мови ведеться Центральним Інститутом мовознавства Академії наук НДР, а також вузами республіки та кафедрами німецької мови (германістики) і мовознавства. Питання мовного виховання студентів — майбутніх учителів, розвитку мови у дітей дошкільного і шкільного віку та інші важливі проблеми регулярно обговорюються на спеціальних сесіях з теорії мовлення (sprachwissenschaftliche Fachtagungen).

Цікаво, що існуюча в НДР Секція літератури та культури мови (Sektion Literatur und Sprachpflege) підпорядкована не Академії наук, а Німецькій Академії мистецтв, причому саме ця установа присуджує спеціальну премію за дотримання чистоти та творчий розвиток німецької мови. У 1956 році засновано премію імені видатного письменника, одного з перших організаторів культурно-мовної діяльності в НДР, Франца Карла Вайскопфа. Вона присуджується письменникам і установам, які зробили найвагоміший внесок у справу піднесення культури мови.

Важливу роль у мовному житті країни відіграє Лейпцігське Бюро мовних порад (Sprachberatungsstelle) та науково-популярний щомісячник «Шпрахпфлеге» («Sprachpflege»).

Слово Sprachpflege часто перекладається у нас як «культура мови», хоча воно скоріше означає «культивування мови, турботу про належний культурний рівень мовного вжитку» (дієслово pflegen приблизно відповідає близькозвучному українському «плекати»). Для позначення ширшого поняття «культура мови» існує термін Sprachkultur.

Умови й особливості функціонування німецької мови в НДР значною мірою визначають і той зміст, який вкладається в поняття «культура мови». В цілому можна сказати, що питання тут ставиться не лише про те, щоб навчити людей правильно (без помилок) говорити й писати, а скоріше про те, щоб навчити їх усвідомлювати всю повноту засобів мовного вираження і належним чином використовувати ці засоби у відповідних ситуаціях. При цьому йдеться не тільки про різні стилі літературно-книжної мови, але й про розмовну мову та її діалекти.

Основним критерієм для визначення рівня культури мови вважається комунікативна (функціональна) доцільність висловлення, причому йдеться не про чисто прагматичну доцільність, а про поняття ширшого плану, в якому враховується краса, добірність, експресивність мовного вжитку. «Щоб успішно підвищувати культуру мови, не можна обмежуватись впливом на зовнішні мовні явища; треба сягнути значно глибше — до основ всієї соціальної, культурної та інтелектуальної поведінки людини, з якими пов'язана і її мовна поведінка», — пише В. Мотш у своїй статті «Думки щодо деяких питань культури мови» (журн. «Шпрахпфлеге»? 1972, №7).

Досить широко в НДР обговорюють також питання лексичних запозичень з інших мов: коли варто і коли не варто використовувати чужі слова, особливо англо-американські в наукових текстах, яке місце посідають запозичення й кальки з російської мови.

Значний інтерес становлять статті про різні форми існування німецької мови в НДР, їх статус та взаємодію. Доктор Гельмут Шенфельд, описуючи різновиди німецької мови на півночі країни, приходять до цікавого висновку: розмовною мовою люди користуються тут не тому, що вони не досягли в своєму усному мовленні рівня літературної мови; не можна вважати, що розмовна мова є відхиленням від літературної мовної норми або перебуває на шляху подолання діалектної норми. Мовці подекуди просто не хочуть користуватися

літературною мовою, бо вона видається їм недоречною, тобто занадто штучною, для даної ситуації спілкування. «Це, наприклад, часто трапляється серед молоді з близькою до діалекту розмовною мовою, — пише автор. — Розмовною мовою користуються й ті, що не володіють діалектом, вивчаючи її як систему» (журн. «Шпрахпфлеге», 1974, № 10).

Деякі актуальні питання викликають дискусії, що з номера в номер ведуться на сторінках журналу. Здавалося б, кожен погодиться з тим, що з радіо- й телеприймача повинна звучати справді добірна мова, адже саме вона так сильно впливає на мову населення. Однак досить слухним видається зауваження доктора Вольфганга Беттгера, що під час вільного виступу перед мікрофоном певні мовні недоліки неминучі. Гостру реакцію дописувача викликає порада попереднього учасника дискусії, щоб журналіст, який має сказати перед мікрофоном чотири-п'ять речень, записав їх заздалегідь на папірець і прочитав. Д-р Беттгер зауважує, що це означало б смерть живої мови перед мікрофоном та камерою і що культивування мови не повинно звести нанівець журналізм, де, зрештою, як пише автор, культурна мова потрібна більш ніж деінде (журн. Шпрахпфлеге», 1973, № 2).

Суспільні зміни певним чином впливають на мову, на її розвиток. Однак прямої залежності між розвитком мови й суспільства нема. В результаті інколи виникають суперечності, які потребують тверезого аналізу. Ось один з таких випадків.

У 1975—1976 рр. на сторінках «Шпрахпфлеге» велась дискусія стосовно звертання до жінки: «фрау» чи «фройляйн». Справа в тому, що «фрау» традиційно є звертанням лише до одруженої жінки або вдови, «фройляйн» — до незаміжньої незалежно від віку. Рівноправність жінки в суспільстві, а також певні демографічні особливості, що склалися після війни, значно ускладнили застосування цього правила. Серйозність проблеми можна зрозуміти, коли читаєш такі слова однієї жінки: «На нашому підприємстві звертання «фройляйн» уживається навіть тоді, коли всі знають, що ця фройляйн вже бабуся і має кількох онуків» (журн. «Шпрахпфлеге», 1976, № 4). З другого боку, звертання «фрау» до однієї незаміжньої тридцятилітньої вчительки (в школі учні звичайно звертаються до вчительки «фрау» або «фройляйн») дуже ображало її. В дискусії брало участь багато людей, студенти провели опитування. Більшість учасників сходяться на тому, що скоріше не цивільний стан, а вік і соціальне становище треба брати до уваги при виборі того чи іншого звертання.

Треба підкреслити ще одну особливість культурно мовної діяльності в НДР, а саме співробітництво німецьких лінгвістів з колегами інших соціалістичних країн. Їм добре відомі праці радянських германістів М. Гух ман, Н. Семенюк, Е. Різель та інших, що зробили чималий внесок у вивчення процесу становлення норм німецької мови та її різновидів. Використовується також радянський досвід мовного будівництва. У тематичних конференціях з актуальних проблем мовної комунікації, що проводяться в НДР, постійно беруть участь чеські, угорські, польські лінгвісти. Досвід справі підвищення культури мови, набутий у братніх соціалістичних країнах, становить і для нас значний інтерес, бо мета здійснюваної роботи у нас одна.